

3

VOLUME - 3
ISSUE - 1

february 2022

PEDAGOGS
international research journal

PEDAGOGLAR.UZ

Scientific Research Center

PEDAGOGS

legal, medical, social, scientific journal

IN ALL AREAS

Volume-3, Issue-1, February–2022

**IC I JOURNALS
MASTER LIST**

YOSHLARDA EKOLOGIK TARBIYA VA MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-PEDAGOGIK ASOSLARI

Ortiqova Dildora Begmirzayevna

Aydarov Yerkin Bakitovich

Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: *Jamiyat tarixiy taraqqiyotining zamonaviy bosqichlaridan biri bu shaxsning tabiiy muhitga nisbatan mustaqilligining yuqori darajasidir. Ta'kidlash kerakki, inson avtonomiyasi antroposotsiogenez jarayonida rivojlanishning zaruriy shartiga aylandi.*

Kalit so'zlar: *go'dak, musaffo, bahramanad, yaratuvchanlik, ekologik.*

Xalqimizning ko'pming yillik tarixi va boy madaniyati shundan dalolat beradiki, odamlarimiz ma'naviy-ekologik qadriyatlarga e'tiborli bo'lgan. Yerni e'zozlagan, suvni muqaddas bilgan, olovni aziz bilgan, bir yangi nihol ekmay turib, daraxt kesish yomon illat hisoblangan. Afsuski, globallashuv ta'sirida ajdodlarimizning tabiatdan foydalanish borasidagi udumlari va an'anaviy odob-ahloq qoidalari unutilib borilayotgandek...

Ilgari, atrof-muhit, uy-joylar, ko'chalar, mahalla hududi, bozor atroflari saranjom-sarishtaligiga katta e'tibor qaratilgan. Ayniqsa, suvga munosabat o'zgacha bo'lgan. Xalqimizda: "Suvga qarab supirma", "quduqqa tuflama", hovuzlarni toza saqla degan o'gitlar bot-bot takrorlangan. Bog' yaratish-eng ezgu ish, yo'l va ko'priq solish savob ish hisoblangan. Oilada farzand tug'ilsa unga atab daraxt ekilgan. Qisqa qilib aytganda, ekologik ma'naviyatga, ekologik qoida va mezonlarga to'la amal qilganlar.

Bugun shu aqidalarga kechagidan ham ko'proq amal qilish tabiiy talabga aylandi. Chunki Insonning tabiat ishiga aralashuvi ortidan ko'p ofatlar ro'y berayotgani sir emas. "Qush uyasida ko'rganini qiladi" deganlaridek, ota-onalar bolalarga tabiat in'om etgan yer va suvni asrab-avaylashda, tuproq va havoni

ifloslantirmaslikda, o'simlik-yashillik olamini saqlashda o'zilar namuna ko'rsatishlari lozim.

Bugungi kunda "ekologik madaniyat" tushunchasi mamlakatimizda yashovchi har bir fuqaro uchun muhim ahamiyatga ega. Zero, barcha OAVlarda hozirgi sharoitdagi ekologik muammolar hamda ularni hal etish borasida olib borilayotgan sa'y-harakatlar to'g'risida ma'lumotlar berib borilmoqda.

Hozirgi kunda yer sharining turli nuqtalarida keng quloq yozayotgan ekologik tangliklar tabiatga nisbatan to'g'ri munosabat bildirishimiz va unga ko'proq e'tibor qaratishimiz zarurligini anglatadi.

Xo'sh, ekologik madaniyat saboqlari maktabgacha ta'lim muassasalari va maktablarda qanday o'tilmoqda?

Bog'chalarda tarbiyachilar jajji bolajonlarni tabiat bilan tanishtirar ekan, uni e'zozlash, sevish lozimligini bolalar tilida tushuntirishlarini bilamiz. Ularning ilk chizgan rasmlarida ham quyosh, osmon, unda charx urib uchayotgan qushlar, tog'lar, ariq va uning chetida o'sgan gulu giyohlar aks etishi ham ma'lum. Bola ana shu yo'llar bilan tabiatni taniydi. Bu yoshda jonivorlarni qiynash, tosh otish yaxshi ish emasligini, daraxt shoxlarini sindirish, gullarni uzib tashlash mumkin emasligini bilishadi. Go'dak qalblari bilan tabiatni seva boshlashadi. Ammo umumta'lim maktablardagi o'quv dasturlariga Ekologiya fani alohida dars soatlari bilan kiritilmagani, bu mavzular umumiy o'tilishi bugungi ekomuhitimizdagi salbiy oqibatlarining omili bo'lmayaptimi?

Yurtimizda jismonan yosh avlodning dunyoga kelishi va rivojlanishi uchun barcha ko'plab tadbirlar ishlab chiqilgan. Ammo sog'lom turmush tarzini shakllantirishni toza atrof muhitsiz, ekologik musaffo tabiiy muhitsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Tabiiy muhitning tozaligi bolalarning sog'lom va yetuk voyaga yetishining asosiy omillaridan biridir.

Ekologik muammo taraqqiyot, xavfsizlik, aholining turmushi va bevosita odamlar hayotining davomiyligiga ta'sir ko'rsatib, ayniqsa aholining eng yosh qismi bo'lgan bolalar hayotiga xavf soladi. Sir emaski, ifloslangan, zaharlangan atrof-

muhit birinchi navbatda hali yosh, endi rivojlanib shakllanib borayotgan organizmga katta ta'sir ko'rsatadi. Bu ta'sir keyinchalik uning jismoniy rivojlanish holatida ham o'z aksini ko'rsatishi mumkin. Ayniqsa, hozirgi paytda oilada ekologik omil va talablarga asoslanib sog'lom turmush tarzini shakllantirish masalalari muhim kasb etmoqda. Bizning nazarimizda, oila – oila a'zolari o'rtasida sog'lom turmush tarzini shakllantirish, unga rioya qilish va targ'ib qilish, zararli odatlarni oldini olish, toza musaffo tabiiy muhitni qaror toptirishning kichik yorqin modeli hisoblanadi. Oila a'zolarining munosabati, xo'jalik yuritish uslubi, tartib-qoidalari va odat-ko'nikmalari - oilaning qadriyatlarini belgilaydi.

Yer va suv umummilliy boylik hisoblanib, xalq farovonligining asosiy manbaidir. Shu bilan birgalikda, inson salomatligi ham millat boyligi hisoblanadi. Binobarin, toza ichimlik suvi har bir oilaning sog'lom hayot yuritishining muhim sharti hisoblanadi. Bugungi avlod o'sib ulg'ayib insonlar hayoti va atrof-muhitni asrab-avaylash haqida hal qiluvchi qarorlar qabul qilishi kerak bo'ladi. Ota-onalar, kattalar tomonidan oilada bolalarga birlamchi ekologik madaniyat saboqlari beriladi. Tabiatdagi sodir bo'layotgan hodisa va o'zgarishlar bevosita har bir kishining salomatligiga, ruhiyatiga, kayfiyatiga ta'sirini ota-onalar o'z bolalariga astoydil tushuntirsalar, bu o'gitlar bola ko'nglida muhrlanib, narsa, hodisalarni bilishga hamda oqilona hatti-harakatlarga rioya qilishlariga ularning intilishlari oshadi.

Avvalombor, bolalarimizda ekologik madaniyat saboqlarini shakllantirishda kattalarning tabiatga, atrof-muhitga bo'lgan munosabati katta o'rin tutadi. Ota-onalarning atrof-muhit tozaligini saqlashga bo'lgan doimiy e'tibori, say'-harakatlarini ko'rgan va his qilgan bolalar, ular orqasidan ergashishga harakat qilishadi, ulardan namuna va o'rnak oladilar. Erta bahorda hovli va ko'chada oila davrasida birgalikda daraxt ekish, uni parvarish qilish, obodonlashtirish va ko'kalamzorlashtirish ishlarini amalga oshirish, hovlini obod qilish har bir bola uchun yaxshi namuna maktabini o'taydi hamda atrof-muhitga bo'lgan ezgu va bunyodkorlik munosabatini belgilashda zamin yaratadi.

Ko'kalamzorlashtirish jarayonlariga jalb etilgan bolalarning o'z navbatida estetik dunyoqarashi va tafakkuri kengayib boradi, tabiatdan, uning boy xilma-xil ranglaridan ma'naviy estetik zavq olishi, tabiatga oshnoligi kuchayadi.

Gullarni xush ko'rmaydigan bolaning o'zi yo'q. Xonadonimizda madaniy gullarni ko'paytirish va parvarish qilish ekologik tarbiyaning yaxshi unumli vositasi bo'lib, bolalarning ekologik ongini rivojlantiradi. Xonadondagi gullar, yashil o'simliklar o'z navbatida havoni kislorod bilan ta'minlab bolalarimizning toza havo bilan nafas olishini ta'minlaydi. Ayniqsa, qizlar gullarga oshno bo'ladilar, o'g'il bolalar esa tirik jonivorlarni parvarish qilishga moyil bo'ladilar.

Ota-onalar bolalarning erta yoshligidanoq bu moyilliklarni aniqlab, shu yo'sinda ish olib borishlari farzandlarining dunyoqarashini kengayishiga olib kelib, yaxshi natija beradi. Bolalarning maktabda olgan tabiat haqidagi bilim va saboqlarini ota-onalar ularga kundalik hayotda rioya qilishlarini va amalda tatbiq etishlarini tushuntirishlari lozim. Farzandlarimiz munosabatida isrofgarchilik alomatlariga aslo yo'l qo'ymaslik, uni oldini olish, tejamkorlik va tadbirkorlik xislatlarini yoshligidanoq singdirish zarur. Tabiat tuganmas xazina emas, ko'plab tabiat boyliklari tiklanmaydi.

Ta'kidlash o'rinliki, bolalik davri inson hayotining ilk, betashvish bosqichi hisoblanadi. Bolalar atrof-muhit va unda ro'y berayotgan hodisalarni anglashga emotsional-hissiy yondashadilar. Buning natijasida ularda, asta-sekin hodisalar mohiyatini ifodalovchi shaxsiy qarash, sifat va mustaqil munosabat shakllanib, ularning ruhiyatida saqlanib qoladi. Tabiatning kuchli tarbiyaviy salohiyatini hisobga olib, oila bilan birgalikda tabiat qo'yniga sayohat uyushtirish o'z navbatida bolalarning kuzatuvchanligini, o'rab turgan tabiiy muhitdan estetik zavqlanishini, hamdardlik tuyg'usini, tabiat qo'ynida o'zlarini qanday tutish qoidalari va odobini shakllantirishga, ularning sog'lom, ma'naviy va intellektual rivojlanishiga yordam beradi.

Ota-onasining atrof-muhitga hatti-harakati bolada qanday munosabat uyg'otadi? Axlat va chiqindilarni duch kelgan yerlarga to'kish, uni yondirish,

ayniqsa, kuzgi xazonrezgi davrda xazonlarni yoqib havoni bulg'aydigan noxush holatlariga beihitoyor ko'zimiz tushadi. Eng achinarlisi biz ba'zan bu jarayonga bolalarni ham tortmoqdamiz, shu kabi ishlarni ularga buyurib oxir-oqibatda ularni bunday salbiy harakatlarning bevosita ishtirokchisiga ham aylantiramiz. O'z navbatida esa bolalar kattalar harakatidan, munosabatidan o'rnak oladilar.

Bolalarning atrof-muhitga bo'lgan nojo'ya munosabatiga ota-onalar munosabat bildirishlari va buning salbiy oqibatini tushuntirib, tabiiy muhit tozaligi, havoning musaffoligi avvalom bor bizning salomatligimiz, hayotimiz barqarorligini ta'minlashini astoydil o'qtirishlari lozim.

“Toza muhit bu sog'lom hayot muhiti” qoidasini oilaning turmush tarzi va dunyoqarashi, kundalik zaruriyati, amaliy ko'nikmasi va hayotiy ehtiyojiga aylantirish zarurdir. Bolada sog'lom turmush tarzining ilk qoidalarini shakllantirishda ota-onalar atrof-muhitni muhofaza qilish, uning tozaligini saqlash, suv, havo va tuproqni ifloslantirmaslik, ulardan tejamkorlik bilan foydalanish har birimizning qonuniy ham insoniy burchimiz ekanligini hayotiy misollariga tayanib astoydil o'qtirishlari lozim.

Binobarin, hozirgi bozor iqtisodiyoti davrida yer, suv, tabiiy gaz va boshqa resurslardan oqilona, samarali va tejamkorlik bilan foydalanish oilaning daromadi va farovonligiga ta'sir etishini bolalar bilishlari foydadan holi bo'lmas.

Dunyo hamjamiyati oldida turgan muhim vazifalardan biri hozirgi va kelajak avlod uchun toza, sog'lom, xavfsiz atrof-muhitni yaratish masalasi hisoblanadi. Barqaror rivojlanish zaminida aynan hozirgi va kelajak avlodlar manfaati – bolalar, farzandlarimiz manfaati, ularni xavf ostiga qo'ymaslik, ular uchun toza, sog'lom va xavfsiz atrof-muhit va farovon hayot yaratish masalasi turganligini aytib o'tish joiz.

Tabiatga yaqinlik, ona zaminga muhabbat, jonajon o'lkani go'zalliklaridan bahramand bo'lish bolalarni ma'naviy-ruhiy jihatdan boyitib nafis didini shakllantirdi hamda muqaddas zamin o'z ona-yurtining farovonligi va tabiatining musaffoligi to'g'risida qayg'urishni o'zlarining burch va mas'uliyatli ekanliklarini yuraklari bilan his etadilar. Tabiatni muhofaza etish, uni boyliklarini avaylash va

undan oqilona foydalanishni davrni o'zi talab etib, barchamizni tabiatga yanada e'tiborliroq va mas'uliyatliroq bo'lishga undamoqda.

Yoshlarga ekologik madaniyatni shakllantirish bugungi kunning muhim masalalaridan hisoblanadi. Ekologik madaniyatning asosini, shubhasiz, ekologik ta'lim-tarbiya tizimining barcha bo'g'inlarini, ya'ni maktabgacha ta'lim muassasalaridan tortib oliy ta'lim bosqichlarini ham qamrab oladi. Chunki muayyan, aniq maqsadlarga yo'naltirilgan ekologik tarbiya natijasida yoshlarning ekologik bilimlarini oshirish, ularda tabiatga nisbatan ongli munosabatda bo'lish malakalarini tarkib toptirish, mehnatga ixlos bilan munosabatda bo'lish sifatlarini tarbiyalash mumkin. Shundan kelib chiqib quyidagilarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiqdir: bolalarimizda atrof-muhitga bo'lgan dahldorlik munosabatini shakllantirish, ularda mas'uliyat hissini uyg'otish va tarbiyalash, tabiat resurslaridan – yer, suv, energiyadan, barcha xom-ashyolardan ehtiyotkorlik, tejamkorlik va sarhisoblik bilan foydalanish, ya'ni uvolga yo'l qo'ymaslik ko'nikmalarini ularning kundalik hayotida singdirishimiz, bu hatti-harakatlarda shaxsiy namuna amallarini ko'rsatish, bolalarizning ma'naviy-ma'rifiy tarbiyasiga asosiy urg'u berib, ularda yuksak insoniy fazilat, atrof-muhitga bo'lgan munosabatning yaratuvchanlik, bunyodkorlik va obod etish sifatlarni qaror toptirish orqali ekologik ma'naviyatni va tabiatga bo'lgan yangi qarashni shakllantirish, oila muhitida toza ichimlik suvidan samarali foydalanish madaniyatiga qat'iy amal qilish har bir oila a'zolarining ajralmas fazilatiga aylanishini, oilada bolaning sog'lom turmush va ekologik odobini har tomonlama shakllanishiga, suv, tuproq, havoni ifloslantirmaslik, o'simlik va hayvonot olamining rang-barangligini saqlashga o'z hissasini qo'shish, unga bo'lgan g'amxo'rlik sifatlarini qaror topishiga, befarqlik alomatlarini oldini olish, shaxsiy ekologik pozitsiyasini tarbiyalashga e'tiborni qaratish, bolalarimizda ekologik huquqning birlamchi kurtaklarini, ya'ni atrof tabiiy muhitga bo'lgan o'z fuqaroviy burch va majburiyatlarini anglab yetishlariga, ekologik xavfsiz muhit insonlarning sog'lom hayot kechirishlariga hamda sanitariya ekologik holatining yaxshilanishiga zamin bo'lishini tushuntirib borish, bolalar tomonidan turli hayotiy

vaziyatlarda qaror qabul qilayotganlarida, albatta atrof-muhit holatini e'tibordan chiqarmaslikni va uni hisobga olish zarurligini, bolaning atrof-muhitni toza saqlashda ko'rsatgan amallarini ota-onalar doimiy ravishda qo'llab-quvvatlashi hamda tabiatga qilingan nojuya hatti-harakatning qanday salbiy oqibatlarga olib kelishini o'qtirib borish, - farzandlarimizni bo'sh vaqtlarida bevosita tabiat qo'ynida, hayvonot va o'simlik olamining turli tuman ekanligini anglashi, rang-barang go'zalliklaridan ularni bahramanad qilish borasida imkon qadar birgalikda tabiat qo'yniga sayohatlar uyushtirish.

Zero, biz ota-onalar, ustoz-murabbiylar va barchamiz bolalarimizning barkamol inson bo'lib voyaga yetishiga va ularning o'z ona zaminini naqadar asrab-avaylashga qodir ekanligiga javobgarmiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash-yurt taraqqiyoti va xalq farovonligi garovi . Toshkent, "O'zbekiston", 2017.
2. Mirziyoyev Sh.M. Respublika ma'naviyat va ma'rifat bo'limi. Besh tashabbus-beshta imkoniyat.-T.: Siyosat, 2019.
3. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib- intizom va shaxsiy javobgarlik- har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Toshkent, "O'zbekiston", 2017.
4. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib intizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza, 2017 yil 14 yanvar.-Toshkent: O'zbekiston, 2017.-104 b.
5. Mirziyoev Sh.M. O'zbekiston Respublikasining 2017-2021-yillarga mo'ljallangan rivojlanishning beshta ustuvor yo'nalishlari "Harakatlar strategiyasi"- T.: "O'zbekiston". 2017.

6. Aydarov Ye.B. Ekologiya va tabiatdan foydalanish (o'quv-qo'llanma). Guvohnoma. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2020 yil 30 iyundagi 359-sonli buyrug'i. Ro'yxatga olish raqami 359-202.-Qarshi, - 2021. 04-2170.
7. Aydarov Ye.B, Aydarova A.B, Yakubov M.S, Raximov Sh.X. Suv xo'jaligi maydonida suv balansini hisoblash tizimi // O'zbekiston Respublikasi intellektual mulk agentligi // № DGU 04897. 12.12.2017-yil.
8. Aydarov Ye.B. Ponyatie ob ekologii i kak berech okrujayushuyu sredu // Jurnal nauchnix i prikladnix issledovaniy. // ISSN 2409-1677. Fevral (5).-Ufa.2019. Str. 69-70.
9. Aydarov Ye.B. O'quvchi-yoshlarga tabiiy xududlarni muhofaza qilish orqali ekologik tarbiya berish texnologiyalar // Ta'lim tizimida ijtimoiy-gumanitar fanlar.- T.: -2020. - B. 166-169.
10. Aydarov Ye.B, Xudoyqulov X.J. Ekologicheskoe vospitanie shkol'nikov // Vysshaya shkola raskrytie nauchnoy novizny issledovaniy. Moskva. ISSN 2409-1677. Fevral (3) 2019. Str. 24-25.
11. Erkin Aydarov, Gavhar Abdullaeva. The Impact of modern Innovative Educational Technologies for The Environmental Education of Students with Hearing Impairments. International Journal of Psychosocial Rehabilitation. (Great Britain) Volume 24
12. Aydarov Ye.B. Tabiiy hududlardagi atrof-muhitni muhofaza qilish orqali o'quvchida ekologik madaniyatni rivojlantirish // Ta'lim-tarbiya uzluksizligi va uzviyligida integrativ yondoshuvlar variativligi. Ilmiy-uslubiy maqolalar to'plami. "Noshirlik yog'dusi" T.: -2019. - B. 145-155.

21	TARIX DARSLARINI TASHKIL QILISHDA QIZIQARLI USULLARNI QO'LLASH	129
22	EKSPLUATATSIYADAGI BENZINLI YENGIL AVTOMOBILLARNI ELEKTROMOBILGA QAYTA JIHOZLASH	134
23	BOSHLANG'ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI	138
24	MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI AXLOQIY TARBIYALANGANLIK DARAJASINI DIAGNOSTIKALASH	141
25	BOLA TARBIYASIDA-OILANING O'RNI	147
26	YANGI O'ZBEKISTON MA'RIFATLI JAMIYATINI YARATISHDA YOSHLARNING O'RNI	152
27	INGLIZ TILINI O'QITISH JARAYONIDA KOMMUNIKATIV TEXNIKADAN FOYDALANISH	160
28	OILA HUQUQI TUSHUNCHASI, TAMOIYILLARI VA TIZIMI. OILA HUQUQINING MANBALARI. OILAVIY-HUQUQIY MUNOSABATLAR	163
29	OFZAKI MATH TARJIMASINING FONETIK VA LEXSIK KIIYINCHILIKLARI VA UNI ENGIYB UTISH IMKONIYATLARI	170
30	AFG'ON RUBOBI CHOLG'USI	179
31	KASB-XUNAR KOLLEJLARI UQUVCHILARINING MUSTAQIL ISHLASH QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISH	184
32	YOSHLARDA EKOLOGIK TARBIYA VA MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-PEDAGOGIK ASOSLARI	188
33	IQBOL MIRZO SHE'RIYATINI O'RGANISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH	196
34	YUQUMLI KASALLIK - VIRUS INSONIYAT MUAMMOSI	201
35	СУД ИШ ЮРИТУВИДА САЙЁР СУД МАЖЛИСЛАРИНИНГ РОЛИ	209
36	ISSIQLIK JARAYONLARINING QAYTMASLIGI	215
37	MAKTABGACHA TA'LIM TASHKIOTLARIDA MASHG'ULOTLAR JARAYONIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	219
38	"GLYCYRRHIZA GLABRA LINN" O'SIMLIGINING O'ZBEKISTONDA TARQALISHI VA YETISHTIRISH TEXNOLOGIYASI	223
39	O'ZBEKISTON VA Rossiya UMUMTA'LIM MAKTEBLARIDA FIZIKA FANI DARSLIKLARINING QIYOSIY TAHLILI	233

Note!—Pedagogs || articles and numbers in the legal, medical, social, scientific journal, information in classes, information rights and the correct authorities are responsible for the accuracy of the authorities.

Editor in chief
Saidova Mohinur Jonpo'latovna

Executive Secretary
Abdurahmonov Boburjon

Preparing for publishing
Xoliqov Toxirjon Shavkatjon o'g'li

—Pedagogs || legal, medical, social, scientific journal, February, 2022-years. —
Rishtan city: Pedagogs, 2022.